

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYDSK MAANEDSSKRIFT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
VED
CL. ESKILDSEN OG H. LAUSTEN-THOMSEN

INDHOLD:

1. *August F. Schmidt*: Præsten Anders Ørbech.
2. *Chr. Løtbjerg, Brøns*: En Vestslesvigers Saga.
3. Billede: En Hundredaarsdag.
4. Billede: Fra Lambjerglund Strand ved Høruphav.

16. Aarg. Nr. 14.

1. August 1940.

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Banken for Brørup og Omegn

Aktieselskab

Kontortid 10—12 og 2—4

BRØRUP

Køb dansk Arbejde!

Sparekassen for Randers By og Omegn

Kontortid 10—1 og 3—5

„Telefon 3310 (4 Linier).“

Randers

Banken for Skanderborg og Omegn

Kontortid 10—3 Telefon 516 og 517

Skanderborg

KURANSTALLEN
Gl. Skovridergaard
V. STARCKE
OVERLÆGE
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT
TLF 514
515

Frydenstrand Badesanatorium

Frederikshavn. Moderne Kuranstalt for Behandling af Gigt,
Tlf. 87 Rheumatisme, Mave-Tarmsygdomme, daarlige

Nerver, Stofskiftesygdomme m. m.

Aaben hele Aaret. Billige Vinterpriser fra 1. September. Forlang Prospekt.

Stöt de sönderjydske Indsamlinger

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør

Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717

KØBENHAVN

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

København F.

KABELVÆRK . TRAADVÆRK . VALSEVÆRK

Spare- og Laanekassen

i Aarhus.

St. Torv 6. Aarhus. Telf. 101.

Kontortid: 10—1 og 2¹/₂—5¹/₂.

Graasten Bank A/S

Kontortid 9—12 & 2—5

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Spare- & Laanekassen for Kolding By og Omegn

Stiftet 1856

Reservefond ca. 1¹/₂ Million

Christiansholms

Fabrikker A/S

Nyhavn 4 Tlf. Central 196

København K.

Kul - Koks - Cinders

Salt

Smith & Co. A/S

Cykler og Cykledele

en gros

ODENSE

Reserveret

„B“.

A/S

Jyllands Papir-Værk

Aarhus

Historisk samfund for sønderjylland

udgiver „Sønderjydske Aarbøger“ III. Række, og „Sønderjydske Maanedsskrift“.

Bestyrelsen er f. T. Amtslæge Dr. med. *Lausten-Thomsen*, Tønder (Formand), Adjunkt, Dr. phil. *Karl N. Bock*, Haderslev (Sekretær), Museumsinspektør *Neumann*, Haderslev (Kasserer), Sparekassedir. *Nis Nissen*, Nørborg, Seminarielærer *Cl. Eskildsen*, Tønder, Højskoleforstander *Hans Lund*, Rødding, Landsarkivar *Frode Gribsvad*, Aabenraa, Museumsdirektør Dr. phil. *Mackeprang*, København, Pastor *H. F. Petersen*, Flensborg og som Æresmedlem Frimenighedspræst *Thade Petersen*, Haderslev.

Formand, Sekretær og Kasserer danner Forretningsudvalg.

Redaktionsudvalg for „Sønderjydske Aarbøger“ bestaar af *Lausten-Thomsen*, *Hans Lund* og *Karl N. Bock*.

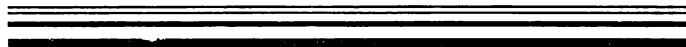
Lausten-Thomsen og *Cl. Eskildsen* danner Redaktionsudvalg for „Sønderjydske Maanedsskrift“.

Medlemsbidraget er 5 Kroner aarlig eller mindst 100 Kr. én Gang for alle. Medlemmerne modtager „Sønderjydske Aarbøger“ gratis. „Sønderjydske Maanedsskrift“ bestilles hos Posten og koster 1 Kr. 65 Øre fjerdingaarligt. I Boghandelen eller bestilt hos *Cl. Eskildsen* koster det 1,50 Øre. Indmeldelser i Historisk Samfund modtages af alle Bestyrelsesmedlemmer.

Opkrævningen af Medlemsbidraget sker ved Tilsendelsen af 1. Halvbind af Aarbøgerne.

Ældre Aargange af „Sønderjydske Aarbøger“ kan, for saa vidt de haves, faas mod Betaling af tilsvarende Medlemsbidrag: 5 Kr. for en hel Aargang, 2 Kr. 50 Øre for et Halvbind + Porto.

Ogsaa *Festskriftet til H. P. Hanssen* faas for 5 Kr. + Porto, saa vidt Oplaget rækker.

Schweizer-Magasinet

Normal - Toiletsæbe

Enestaaende Kvalitet.

Kun ægte med Varemærket
Stenbuk og Gemsehovede.

75 Øre pr. Stk. - 3 Stk. Kr. 2,00

EVERS MALT ØL EXTRAKT

Sørgemagasinet A/S

Telefoner: Central 428 og Palæ 3328

Kongens Nytorv 21. København K.

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er beha-
gelige i Brug.

Aktieselskabet

Glud og Marstrands Fabriker

Uplandsgade 20

DANIA

GASAPPARATER

OG GASOVNE

Mest besparende Fabrikat

Hotel

ALLSUND

SØNDERBORG

Telefon 70 og 352

vis a vis Slot - Park - Strand

Forsikrings-Aktieselskabet

Norden

Vestre Boulevard 34,

København K. Telefon 8844

Axel Rasmussen & Co.

Kgl. Hof Skræderi

Bredgade 36 Telef. 4199

København K.

„Jpse.“

Dux Fyldepenneværksted

Niels Hemmingsensgade 22.
Tlf. Palæ 7072

Fyldepenne reparerer!

lige gyldig i hvilken Stand, kan den
repareres og faa sin Værdi igen.

Den gamle Pen moderniseres til
Vacuum Fylde.

Revnede Guldpenne loddes. Deres
egget Navn graveres i Fyldepenne
Kr. 0,75. Fagmandens fineste Speci-
almaskiner.

Provinsekspeditioner omgaaende.

Hjemmebagte Kager og Brød
tillavet af de bedste Produkter
og med den rigtige Fylde og
Smag faar De i:

HJEMMEBAGERIET

Industribyen - Strandvej 106
(De gule Skilte) Tlf. Hellerup 595
Manon Martens.

Sønderborg Pølser

sendes overalt.

S a n d w i c h

Strandvej 140
Tlf. Hellerup 590
KØBENHAVN
SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Præsten Anders Ørbech

Af August F. Schmidt.

En særlig kendt Skikkelse indenfor Sønderjyllands Præster i afvigte Aarhundrede var *Anders Andersen Ørbech* i *Branderup* og (senere) *Arrild*. Han var fra *Ribe*, hvor han blev født 9. November 1790 som Søn af Borger og Handelsmand Thomas Ørbech (død 8. 3. 1838) og Hustru Anne Andersdatter Weis (død 15. 3. 1836).

Anders Ørbech blev holdt til Bogen og blev Discipel paa *Ribe* Kathedralskole, hvorfra han i 1811 blev Student. Den 5. November 1815 tog han theologisk Embedseksamen med *laud*, og Aaret efter, 24. Juli 1816 fik han Stillingen som personel Kapellan i *He* Nord for Ringkøbing. Han blev ordineret 26. Juli nævnte Aar. I *He* holdt Ørbech Bryllup den 12. Maj 1818 med *Elisabeth Høyer* (20. 5. 1790 — 19. 12. 1864), Datter af Pastor Jens Bone Høyer i *He* og Hustru Margrethe Kirstine Schmidt. Ørbechs Ægteskab blev velsignet med 2 Sønner og 2 Døtre ¹⁾.

Anders Ørbech har efterladt sig et lille Forfatterskab, som han allerede paabegyndte i Kapellantiden i *He* ²⁾. Han udarbejdede der en Bog om *Bier og Biavl*: »Bie-Bog eller Noget om Bierne« (trykt i *Ribe* 1820). Bogen blev til som Manuskript »forrige Vinter« og dens Forord er dagtegnet *He* Præstegaard 20. 12. 1820. Ørbech har tilegnet Det kgl. danske Landhusholdningsselskab og Landhusholdningsselskabet i *Holstebro* sit Arbejde, der er paa 150 Sider. »Bie-Bog« er inddelt i 8 Kapitler med mange Underafdelinger i hvert Kapitel. Det praktisk op-

---

1) Wiberg: Dansk Præstehistorie I, 104. II, 700. Otto Fr. Arends: Gejstligheden i Slesvig og Holsten II (1932), 394. N. H. A. Jensen: Versuch e. kirchl. Statistik d. Herz. Schleswig (1840-41), 1517, 1527. J. M. Miehler: Kirchl. Statistik d. Provinz Schl.-Holst. (1886-87), 63, 68. Elvius: Dansk Præstehistorie, 661. Fr. Barfod: Danmarks Gejstlighed (1848-50), 52. Fr. Volbehr: Verzeichn. der gegenwärtig in Schl.-Holst. angest. Geistl. II (1869), 11. Indbydelsesskrift ved *Ribe* Kathedralskole (1902), 6.

2) Th. Erslew: Forfatter-Lexicon III (1853), 672; Supplement III (1868), 734.

stillede og nyttige Værk er fuldt af gode og rigtigt sete Enkeltheder vedrørende Bier og disses Nytte for Bondestanden. Ørbech viser igennem dette Arbejde, at han er et Barn af sin Tid i hvert Fald som Præst betragtet, idet han i Lighed med saa mange andre Landsbypræster i Rationalismens Tidsalder skrev oplysende Arbejde om det »til Borgerheld sigtende«: at meddele Menigmand nyttig og god Vejledning i praktiske Ting. Da Biavl forhen spillede en ret betydelig Rolle i Landbrugets Husholdning, var det saadan set en meget nyttig og vel ogsaa taknemmelig Opgave, den He Kapellan tog sig paa ved at udfærdige en Vejledning til Gavn for Biavlere. Hans Bog giver et godt Indtryk af, paa hvilket Stade Kundskaben om Bier og Honning stod omkring 1820, saa der er ogsaa et kulturhistorisk Indtryk at modtage, naar man gør sig bekendt med Ørbechs Bibog. Om Biavl i Danmark i gamle Dage er vi saa heldige nu at besidde et omfattende og videnskabeligt værdifuldt Arbejde i den svenske Forsker *Albert Sandklefs* Bog: »Äldre Biskötsel i Sverige och Danmark« (Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälles Handlingar, Femte Följden. Serie A. Bd. 6. Nr. 3. 1937). I dette »Bidrag till Kännedomen om sydiskandinavisk Biskötsel före Mitten av 1800-Talet« faar man al mulig ønskelig Oplysning om Biavl i Danmark i ældre Tider. Albert Sandklef kender Ørbechs Bog, som han nævner i sin Litteraturfortegnelse, saa den gamle vestjydske Præsts Ungdomsarbejde har i vor Tid kunnet gøre Gavn i en videnskabelig Fremstilling om et af nordisk Almues Bierhverv, der — iøvrigt ret naturligt — har tillokket en Forsker.

Dagen efter at Ørbech skrev Forordet til sin Bibog, sendte han et Brev (21. 12. 1820) til »Maanedlige Efterretninger fra Bibelselskabet for Danmark« om sit Arbejde med en Bibelforening i He og No Sogne. Han fortæller heri om, hvorledes han har faaet et Arbejde i Gang for et Bibelsamfund. Ved et Møde i He Kirke havde der straks tegnet sig 65 Personer. Brevet er offentliggjort i ovennævnte »Maanedlige Efterretninger« for Marts 1821, Nr. 3, Sp. 38. —

Den 2. Januar 1822 blev Anders Ørbech kaldet til Præst for *Branderup* Sogn. I dette lille Kald var han i 18 Aar, idet han den 28. September 1839 forflyttedes til *Arrild* Sogn, hvor han forblev til sin Død i 1870.

Allerede inden det første Aars Udgang i Branderup kunde Pastor Ørbech skrive Forord til en ny Bog (dagtegnat Juleaftensdag 1822): »Betragtninger og Bønner« (trykt i Haderslev 1823), et Arbejde paa ialt 278 Sider. »Betragtninger og Bønner« er inddelt i 51 Kapitler, der indeholder Ørbechs Betragtninger over Aarets Tider og Højtidsdage. Her er Bønner i Anledning af Sommermorgen og Sommeraften, St.

Hansdag, Tordenvejr, Stormvejr, Efteraar, Allehelgensdag, Fødselsaften, Morgen- og Aftenbønner, Bordbønner, Ved et Barns Vugge, »Min salige Søn«, Verdens Børn, Juleuge, Thomasdag, Palmesøndag, Paa-skedag, Pinsedag o. s. v. Bogen har psykologisk Interesse ved, at den giver et umiddelbart og levende Indtryk af Ørbechs stærkt bevægede aandelige Personlighed. Han giver uforbeholdent Udtryk for sine Følelser, der er stærke og glødende. Barnlig Enfold og stor Naivitet er der fremtrædende Indslag af i dette Bekendelsesskrift, der er pietistisk præget i sin Anskuelse af Verden og Menneskelivet. Det hørte til den Bogenre, hvormed o. 1820 den asketiske Litteratur blev rigelig forsynet. »Betragtninger og Bønner« blev ikke ganske overset ved sin Fremkomst. I »Dansk Litteratur-Tidende« 1825, Side 577—90 gør ingen ringere end *H. N. Clausen* Arbejdet til Genstand for en længere Omtale. Han er udførligt refererende, men ikke særligt kritiserende, idet han ikke kan finde et fælles Fodfæste med Ørbech, hvorfra en Kritik kan gaa ud. Hovedindtrykket af Clausens Anmeldelse er, at han gør Forsøg paa at være velvillig overfor en Landsbypræsts skriftlige Fremstilling af sine Bønner og Betragtninger ved mange af Livets Højtidsdage eller ved Tilskikkelser. Ørbechs Bog er præget af hans Kendskab til Biskop *Peder Herslebs* Prædikener (jfr. *P. G. Lindhardt*: »*Peder Hersleb*« I, 1939, 118 ff). Han optræder meget snaksom, men kan ogsaa udtrykke sig med både Kraft og Skønhed. Han har saaledes forskellige gode Naturskildringer, hvilket ogsaa *Carsten Petersen* gør opmærksom paa i sin meget værdifulde Bog: »*Slesvigske Præster*« (1938), S. 293, medens *H. Lausten-Thomsen* i *Slesvigsk Søndagsblad* 19. 3. 1927 ikke mindst dvæler ved de smukke og dybt personlige Betragtninger, Ørbech fremsætter i sin Bog i Anledning af sin lille Søn Thomas' Død i Maj 1820. Med Rette fremhæver baade *Carsten Petersen* og *Lausten-Thomsen* Ørbechs Juleaftensskildring, der er saa levende i sit Indhold, at man ligefrem synes at se den unge Præst sidde for Bordenden i Branderup Præstegaard og i stille Ord fortælle Julens Evangelium. »Betragtninger og Bønner« giver Indtryk af et Menneskesind, der let bevæges og føler Trang til at give stærke og smukke Udtryk for indre Rørelser. Ogsaa paa anden Maade kan man have Udbytte af at læse i Ørbechs Bog, idet den indeholder Træk af Værdi for historisk interesserede. Her tænkes paa hans Skildring af »*Thomæ-Dag*« (»Betragtninger og Bønner«, S. 143—149), hvor han i sin levende, naive Stil fortæller om en Barnefest i Skolen, afholdt 21. December ved Indledningen til Juleferien. *Thomasdagsfesten*, hvorom der er en ret god Overlevering fra Ribegnen og Vestslesvig, har i Ørbech faaet en underholdende Skildrer, og da hans Fremstilling grunder sig paa

Barndomsoplevelser i 1790'erne, er den alene ved sin Alder af Værdi og vil komme til at gøre god Gavn i en Redegørelse for Skolebørnenes Festsikke paa Thomasdag ind under Jul. *Jacob Christian Lindberg* (14. 1. 1797 — 10. 12. 1857), der var fra Ribe, fortæller i nogle selvbiografiske Optegnelser, som hans Søn, *Niels Lindberg* har udgivet i *Historisk Maanedsskrift I* (1883), 45, at de eneste glade Barndoms minder, han havde tilbage fra sin Skoletid, var Thomasdag, »en barnefest, hvorpaa der bragtes skolelæreren juleoffer og hvilken stads Ørbech, min skolekammerat, har beskrevet i hans »Betragtninger og Bønner««, hvorefter Lindberg citerer hele Ørbechs Fremstilling³⁾. Desværre har Ørbech ikke andre Steder i sine »Betragtninger« indflettet kulturhistoriske Træk. Nævnes kan dog Kapitlet »Vinter-Aften« (S. 190, ff.), hvori er givet stemningsrige Indtryk af Livet i Landsbyen om Vinteraftenerne og i Foraarstiden, naar Gøgen siger til Landmanden: »Saa dit Byg«. —

Ørbech har i Begyndelsen af sin Branderuptid været i stort Arbejdshumør; thi mindre end et halvt Aar efter at Bønnebogen var færdig, kunde han skrive Forordet til en ny Bog: »Veiledning for unge og gamle til Christendom« (Haderslev 1823), 41 Sider. Dagtegnet i Paaskeugen 1823. Dette Arbejde er skrevet som en Prøve paa en ny Lærebog i den kristelige Religion. Bogen tjener ogsaa som et bibelsk Forsvar for Ørbechs »andet og større Skrift«, hvori intet er kapitel-fæstet saa gennemført som her i Lærebogen. I »Veiledning for unge og gamle« findes der tre Hovedafsnit: Om de Kristnes Tro, de Kristnes Haab, de Kristnes Kærlighed. Disse er opdelt i Underafdelinger; det mindst betydende Stof er sat med mindre Typer ligesom i Balslevs Katekismus, for hvilken Ørbechs Lærebog er en af Forgængerne. »Veiledning« har muligvis vundet lidt Indpas og kan antagelig have gjort nogen Gavn i Henseende til kristelig Oplæring i Hjemmene, men i Sammenligning med Balles og Balslevs Lærebøger har den selvsagt intet betydet.

I 1825 udsendte Ørbech et lille Skrift: »Til Opbyggelse«, 1. Hefte, Ribe 1825. Paa Forfatterens Bekostning. »Om Gud — (og Mennesker) vil det, udkommer der af dette Skrift aarligt et Hæfte. Første Hæfte bortskændedes paa Prøve, de følgende koster et Par Skilling Stykket. Efter mine Vilkaar bidrager jeg gerne dertil med Penge, hvilket og er ej andet end min Skyldighed«. Stilen er ofte forvirret og springende

---

3) Om Thomasdagen se H. F. Feilberg: *Jul I* (1904), 106 ff. og *Jydsk Ordbog* („Thomasdag“).

med ufuldførte Sætninger, Stemningsudbrud og Indfald. Et følgende Hæfte kom ikke. Ørbech har antageligt lidt saa mange Skuffelser som Skribent, at Lysten til at blive ved paa den med Flid betraadte Bane er betaget ham. Fra 1848 er der dog en lille Artikel af ham i Dannevirke (1848), 19. 2., Nr. 70, betitlet: »11 Februar«, en lyrisk betonet Betragtning i Anledning af Kong Christian VIII' Død 20. Januar 1848. Det lille Stykke er ikke videre godt og holdt i en sludrevorn, lyriskkristelig Facon. —

Vi er nu færdig med Omtalen af Ørbechs Forfatterskab, der i det væsentlige kun strækker sig over Aarene 1818—25. Interesse for vor Tid har heri særlig, hvad der findes af Oplysninger om Biavl og Skolefesten Thomasdag. Der er dog endnu et og andet at fortælle om denne Mand, der af *Jørgen Fausbøl* karakteriseres som »den mærkeligste Præst, der nogensinde har været i Nordslesvig. Om ham er der saa meget at fortælle, saa de Gamle sagde, at dette ikke kunde beskrives paa en halv Kohud«. ⁴⁾

Fra Ribe var Ørbech kendt med sit Bysbarn, Jac. Chr. Lindberg, med hvem han dog ikke var aandelig beslægtet. Da Ørbech havde læst Luthers samlede Skrifter, fik han katolske Meninger, »som siden aldrig forlod ham, og som i Grunden klædte den gamle spidsfindige Mand godt« (J. Fausbøl). Lignende Oplysninger om ham findes i Lindbergs selvbiografiske Optegnelser, hvori han under Omtalen af sin Kamp for Grundtvigs »Kirkens Genmæle« (1825) nævner, at han fik Brev fra sin »forrige Skolekammerat« Ørbech, der allerede dengang var Papismen hengiven, »og er siden afgjort Papist«. Af Ørbechs Brev citerer Lindberg noget. Branderuppræsten er imod Grundtvigs Genmæle, ligesom han nævner, at Grundtvig burde have sparet sine foragtelige Udtalelser mod Paven i »Theologisk Maanedsskrift«. Iøvrigt er Ørbech glad ved den Kirkestrid, der føres af Lindberg, Grundtvig, Rudelbach m. fl. ⁵⁾ Han har selv været en stridbar Natur og kunde være ret spydig i sin Omtale af andre Folk. *H. Lausten-Thomsen* fremdrager Eksempler herpaa i Sønnerjydske Maanedsskrift 1932, 1-7 i Bidraget: »En Kirkestrid i Arrild«. En af Ørbechs Formænd i Embedet i Arrild, *Johannes Discher* (Præst der 1806—1816) kommenterede de offentlige Skrivelser, der indgik til ham med personlige Bemærkninger. Da Ørbech senere fik fat i dem, forsynede han disse med nærgaaende Oplysninger om Discher. Da han først kom til Arrild 23 Aar efter Dischers

4) J. Fausbøl: Minder fra Branderup Sogn og Roost (1911) 22-26.

5) Historisk Maanedsskrift I (1883), 103-105.

Forflyttelse, er det ikke let at se, hvor meget Ret han har i sine haarde Udtalelser, der er citerede hos Lausten-Thomsen.

Det kunde være let nok at fremsætte spidse Bemærkninger om Discher, der ikke var i Stand til at svare for sig. Mindre nemt var det for Ørbech at klare sig, hvor han kom i mundtlig Diskussion med en Mand, der i Intelligens var ham overlegen. Et morsomt Eksempel herpaa er os overleveret i det Forsøg, han gjorde paa at omvende Overlærer ved Ribe Kathedralskole, Matematikeren *Hans Jakob Hansen*, hvorom Adjunkt *Peter Adler*, Ribe, fortæller i et Brev af 20. 9. 1831 til Historielærer *P. V. Jacobsen*. Adler skildrer Tilfældet saaledes: »En meget hellig Præst, Ørbæk, her i Egnen vilde for noget siden omvende bemeldte Overlærer, som ikke er meget ortodox. Han traf ham i nogle astronomiske Beregninger og bad ham mere at henvende sine Tanker fra de andre Kloder og til vor Jord, da det dog var det vigtigste, da Gud havde sendt sin eenbaarne Søn til den for at forløse den. »Og hvorefter vil De bevise mig«, svarede Overlæreren heftig, »at han (Gud) ikke selv har været paa nogen af de Andre«. Hvorpaa Præsten anbefalede sig, og renoncerede paa sit Omvendelsesværk«. ⁶⁾

I øvrigt skal Ørbech have haft et ret frit Syn paa kirkelige Forhold; men i sin egen Førelse af Præstegerningen var han meget egenraadig. Han røgtede sit Embede som han selv vilde, og han udførte alle de kirkelige Handlinger, som andre Præster ikke turde eller vilde udføre. Advarsler og Bøder rørte ikke hans stridbare Natur. Han konfirmerede alle, som kom fra andre Sogne, hvor de var blevet afviste paa Grund af daarligt Nemme, manglende Kundskaber eller mindre god Opførsel, ofte unge Mennesker paa over tyve Aar, der kom nede fra Sproggrænsen eller fra flere Mil Nerd for Kongeaaren. De kom undertiden i Flokke paa 10 til 20 Stykker. De fik i Reglen Plads hos en af Omegnens Gaardmænd for en kort Tid, gik til Præsten til Forberedelse og blev konfirmerede med hele den sædvanlige Flok. Derved fik de deres fulde borgerlige Rettigheder med Hensyn til Myndighed og Giftermaal. Baade i Branderup og Arrild udførte Ørbech sine Handlinger for udensogns Folk. I den Anledning blev der i Ribe Stiftstidende i 1845 offentliggjort følgende Forespørgsel:

»Ribe, den 27. December. *Vigtige kirkelige Spørgsmaal*. Kan det være overensstemmende med den Ed, gejstlige Mænd have svoret, at Præster med Ligegyldighed tier, naar en vis Præst gør en Næringsvej af at antage anden Steds afviste Konfirmander? Eller at

---

6) August F. Schmidt: *Peter Adlers Breve til P. V. Jacobsen* (1937), 48, 100.

kopulere Folk, der uden Papirer kommer løbende fra alle Verdens Kanter? Gør ikke den, der tier til sligt, sig skyldig i Lovens Overtrædelse? Eller en anden Mands Kone hemmeligen indgaar Ægteskab med en anden Kones Mand, og ved Undladelse at gøre sin Pligt ved at forhindre det, har handlet ligesaa uforsvarligt som hin Jesuit?« Stykket er underskrevet *Clericadvocatur*.

Et Par Dage senere fremkom dette Bidrag i samme Ribebled:
»Ribe, d. 29. December. Af kristen Barmhertighed mod stakkels uvidende forsømte Børn kjører undertegnede hver Lørdag fra Nytaar til Lørdag efter Paaske omkring i alle Sogne i Tørninglen, for med min Omnibus, som rummer 20 Personer, at befordre Piger og Drengene fra 14 til 18 Aar til Arrild og samme Dags Eftermiddag igen tilbage. Betaling modtages ikke for denne Barmhertighedsgerning, hvorimod forventes, at enhver vil give et anstændigt Gratiale. Ankomsten Kl. 12 Middag. Afgang Kl. 1 Eftermiddag, da en Time forventes at være tilstrækkelig saavel for Heste som for Ungdommen til at faa den fornødne Næring. Skulde det stadige Passager-Antal komme til at overstige 20, saa ville uændelige Sæder ufortøvet blive anbragte paa Vognen.
Barmhertighedshuset pr. Ribe, den 24. Dec. 1845.

Ærbødigst Andreas Kjører, Ungdomsbefordrer.«

Dette sidstnævnte Stykke er indsendt af Pastor J. B. Kock, der da var Præst i Skærbæk.

Ogsaa Brudepar viede Ørbech, selv om de manglede de nødvendige Papirer, saasom Bevis fra Fattigvæsenet for, at ingen af Parterne havde nydt Understøttelse. I saa Tilfælde kunde de i hin Tid ikke blive gift, førend Fattighjælpen var tilbagebetalt. Ja, endogsaa hvis Fattigvæsenet havde ydet Bidrag til deres Opdragelse var dette, saa længe det modtagne Beløb ikke var tilbagebetalt, en Hindring for Vielse. Og da Tilbagebetaling i Regelen var umulig, var Giftermaal udelukket, hvilket saa gav Anledning til, at de levede sammen uden Vielse, — saa her var den gamle Præst i sin moralske Ret. Forældres og Formynders Minde eller Mindreaarighed brød han sig ikke om, han klappede dem sammen for et godt Ord. Ogsaa bedre Folk med Kongebrev, men uden Forældrenes Minde, havde hos Ørbech en sikker Tilflugt, de kom undertiden kørende fra fjerne Egne og blev rask færdige i Kirken, fik Bevis og var lovlig gifte. Et kendt Eksempel herpaa har vi i *Jørgen H. N. Skrumsagers Vielse* 31. Januar 1866 med *Anne Marie Kloppenborg*. H. D. Kloppenborgs Datter maatte ikke faa Jørgen Skrumsager, der ejede en mindre Gaard i *Københoved*. Det unge Par vilde nu have hinanden, koste hvad det vilde. Pastor *H. Sveistrup*, Rødding, vilde ikke vie dem imod den gamles Vilje. Tiden

gik og der var ingen Udvej til Bryllup. Skrumsager spekulerede paa Udvej. Saa faldt hans Tanker paa Pastor Ørbech, der boede 5 Mil mod Syd i Arrild. Til ham tyede Skrumsager, og Ørbech, der havde været med til værre Ting, sagde ja. Der blev løst Kongebrev og lagt en meget omhyggelig Plan, som blev godt gennemført, og et lykkeligt Ægteskab fik her sin lovformige Indledning ved den Arrildpræsts hjælpsomme og modige Optræden. 7) Da en ung Lærer i Hønning vilde giftes, fra-raadede Ørbech det stærkt, fordi Lærerens Indtægter var for smaa til at underholde en Kone. Da han ikke rettede sig efter Raadet, holdt Præsten Brudetalen over Teksten: »Herre, forlad dem; thi de vide ikke, hvad de gøre!« (Lausten-Thomsen i Sles. Sdgsbl. 26. 3. 1927). Galt gik det Ørbech et Par Gange. Han kom til at vie Folk sammen, der endnu havde en ældre Ægtehalvdel gaaende et eller andet Sted. Dette gav foreløbig Bøder og tilsidst Suspension for en længere Tid, men han blev ved Hjælp af sine Sognefolk taget til Naade igen. Der blev sendt tre Mand til Ribe Bisp for at tale Ørbechs Sag og saa slap han med en Advarsel. I øvrigt gjorde han sig skyldig i en Række Embedsforseelser, hvorom man kan læse udførligt i *Carsten Petersens* »Slesvigske Præster«, S. 294—299, hvorfor der ikke skal anføres nærmere Oplysninger herom i nærværende Fremstilling. Nævnes skal det dog, at Ørbech, der ogsaa hjalp Folk med Oprettelsen af Testamenter, heller ikke her tog det saa nøje. *J. Fausbøl* meddeler, at der om saadan et Arvepapirs Udfærdigelse gik en lang Historie i Branderup, som vilde have kostet ham Kjolen, hvis den var blevet opklaret. Den, der ved Testamentet var blevet begunstiget ved uden Slægtskab at faa overdraget en Gaard med fuldt Beslag, gav det ingen Lykke; i faa Aar svandt alt bort som Dug for Solen, og Arvingen gik fra Forstanden. 8) — Ørbech holdt paa den gamle Sædvane, at han baade ved sin Ankomst og ved sin Afsked gav sine mandlige Menighedsmedlemmer et Broderkys. Engang han var ved at kysse Mændene, viskede Gret Skrædders sig forventningsfuld om Munden, men Præsten sagde iflg. H. Lausten-Thomsen (Slesv. Sdgsbl. 26. 3. 1927) højtideligt: »Nej, det er kun Broderkysset, jeg giver!« Engang havde han været med sine to Døtre ude til et lystigt Gilde. Da Præstegaardens Jord var udlejet, havde han ingen Heste, og de Steder, hvor Ørbechs Besøg ønskedes, maatte derfor selv befordre ham. Her blev det Sønnen Johannes, der

---

7) H. D. Kloppenborg-Skrumsager i „Haabets Mænd“ (1923), 39 og i „Sønderjydske Kvinder under Fremmedherredømmet“ I (1930), 176-77.

8) J. Fausbøl, anf. Værk.

om Natten skulde køre Præstens hjem. Ved Ankomsten til Præstegaarden sprang den unge Mand rask af Vognen, hjalp Præsten ned og fik et Kys af ham. Da Johannes saa hjalp Døtrene af Vognen, mente han, at Skikken skulde gaa paa Omgang, hvorfor han kyssede begge Døtre, der til deres store Morskab af Enfoldigheden — der sikkert dog var klog nok! — havde faaet et Kys. Da Ørbech blev gammel, forfaldt Præstegaarden for ham. En Morgenstund, da han kom ud, blæste der en forrygende Storm fra Nordvest: »Saa blæser den Vind fra Helvede og river mig ganske Taget af Laden«, sagde han.

Som Taler var Anders Ørbech naturligvis ogsaa særegen. Det var meget almindeligt, at han sluttede sine Søndagstaler (Prædikener kunde de vel næppe kaldes, thi det var for det meste Snakken med lukkede Øjne) med de Ord: »Nu vil Aanden ikke mere i Dag! Amen!« Og dog faldt der ofte gode, alvorsfulde Ord fra hans Mund. En god og efterlignelsesværdig Tale holdt han den 3. Oktober 1857 for *Kong Frederik VII* og *Grevinde Danner*, der paa en Rejse fra Ribe til Tønder kom over *Arrild*. Her var ud for Kirken rejst en Æresport og pyntet op. Præsten var mødt og ligeledes Degnen med Skolebørnene og mange af Byens Beboere. Den hvidhaarede Pastor Ørbech var bekendt for, at han aldrig gav sig af med at studere sine Prædikener og Taler eller forud tænke over, hvad han vilde sige, men altid, som han saa ofte fortalte Menigheden fra Prædikestolen, kun kom med det, »som Aanden indgav ham«. Han vilde nu byde Kongen Velkommen, og der var spændt Forventning om, hvordan det vilde løbe af. Da Vogntoget holdt, og der var sunget en Sang, traadte Præsten, høj og rank, i Højtidsskrud — den purpurrøde Messekjortel med det hvide Kors — og med Pibekrave, hen til Kongens og Grevindens Køretøj, tog Hatten af, bukkede og sagde med høj Røst: »Lovet være den, som kommer i Herrens Navn! Amen!« Derpaa lyste han Velsignelsen over de høje Rejsende og slog Korsets Tegn. Kongen og Grevinden gav ham begge Haand, takkede og Toget kørte videre. Efter Ankomsten til Løgumkloster, hvor der blev et længere Ophold, spistes der Frokost. Amtmanden fra Tønder, Grev Arthur Reventlow, der havde taget mod Kongen ved Amtsgrænsen ved Løgumbro mellem Arrild og Nørre Løgum, tog med mange flere Embedsmænd, saavel verdslige som gejstlige, Del i Frokosten. Ved denne, hvor det gik meget livligt til, maatte Pastor Ørbech og hans korte Tale holde for, og man gjorde sig lystig over dem begge. Dette fik imidlertid en brat Ende, thi pludselig rejste Kong Frederik sig, slog paa sit Glas og sagde, saa det gav Genlyd i den store Sal: »Mine Damer og Herrer! Det vil jeg sige Dem: Præstens Tale i Arrild er den bedste, som jeg endnu har hørt paa denne min Rejse!« Kong

Frederik VII var ikke Ven af lange Taler, og med Rette kunde han kalde Talen i Arrild for god, baade efter Indhold og Længde. ⁹⁾

Ørbech var i sin Ungdom en dygtig Prædikant og et i mange Maader dygtigt Menneske, men som Aarene gik tog Særhederne hos ham mere og mere Overhaand. Hans skriftlige Efterladenskaber, vanskelige at tolke paa Grund af hans ganske ulæselige Haandskrift, viser tydeligt, at der var lidt i Vejen med Manden. Historierne om ham var — som allerede nævnt efter Jørgen Fausbøl — utallige. H. Lausten-Thomsen omtaler ogsaa den rige mundtlige Overlevering om Ørbech og giver gode Eksempler herpaa i sine tre Artikler om den gamle Præst (Slesv. Sdgb. 19. 3., 26. 3., 2. 4. 1927), nogle af dem er citerede i nærværende Afhandling. Hans Gerning lever endnu i ældres Erindring i Brandrup og Arrild Egnen, men det er kun Særhederne, der huskes. Som gammel var han skrøbelig, men Viljen var ikke svækket hos ham. Han kunde optræde med megen Egenraadighed og blandede sig i Sager, der ikke vedkom ham. Han optraadte undertiden myndig, og han var mistænksom mod »Friheds-Syge (Folke-Regering, Demokrati og kaldet).« For Ungdommen, som han gerne vilde have om sig, var han en Fabel. Han indbød de unge Piger paa smukke Æbler i Præstegaarden. Tilsidst var han affældig og nedbrudt, betragtet med Spot og Medlidenhed, og ingen tænkte over, at Ørbech var kommet til Brandrup som en ung, frisk og dybtbevæget Præst, der lagde et smukt Ungdomsarbejde i dette Sogn, og i sin kraftigste Alder flyttede til Arrild, hvor han trods Skrøbelighed udøvede en Præstegerning næsten i en Menneskealder. Han døde her den 30. September 1870.

---

9) H. Th. (Hinrich Thomsen) i Sprogforeningens Almanak (1914), 71-73.

Bent Clausen fot.

LAMBJERGLUND STRAND VED HØRUPHAV
(i Baggrunden Kegnæs).

Præmieret med 2. Præmie i Sønderjydsk Maanedsskrifts Billedkonkurrence 1939.

En Hundredaarsdag.

GUSTAV JOHANSEN

*Født den 3. August 1840
Død d. 25. Oktober 1901*

En Vestslesvigers Saga

Af Chr. Lodbjerg, Brøns.

Fra Stiftskassereren i Ribe modtager Degnen i Brøns 2 Gange om Aaret en Legatrente, stor Kr. 0,66 hidrørende fra »Niels Schacks Legat«. Da den nuværende Indehaver af Embedet første Gang 1920 fik Meddelelse om denne Indtægt — som ikke var nævnt ved Embedets Opslag — vakte det Overraskelse og tillige nogen Mistro — stak der maaske en eller anden Forpligtelse bagved, Vedligeholdelse af et Gravsted eller saadant? Han havde jo hørt noget lignende før. Ved nærmere Undersøgelser viste det sig, at der ikke var »Fare« paa Færde i nogen Retning. Pengene var udelukkende en Gave til Læreren i Brøns, og de var i sin Tid ogsaa blevet udbetalt til de tyske Lærere. Ja, saa kunde man da ikke have noget imod at modtage dem.

Men hvem var da denne rare Niels Schack, som engang havde tænkt saa venligt paa Læreren i Brøns? Ved Forespørgsel derom rystede alle — selv »Schackerne«, af hvilke der ikke er saa faa her i Sognet — paa Hovedet, ingen kendte noget til denne mystiske Mand, som havde oprettet et saadant Legat, og naar man paa Forespørgsel om, hvor stort det var, det Beløb, Læreren fik, paa fyldestgørende Maade havde besvaret dette, var det ikke fri for, at en og anden af »Lunets Sønner« fik et lunt Glimt i Øjet — Misundelse var der glædeligvis ikke at spore af.

Ved en Undersøgelse af Legatets Fundats hos Stiftskassereren viste det sig, at det var oprettet 1810 af en Godsejer ved Navn Niels Nielsen Schack til Ørum i Thisted Amt. Den kongelige Bekræftelse og Fundatsen lyder saaledes: »Vi Frederik den Sjette, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarschen og Oldenburg,

Gør vitterlig: at eftersom til vores allernaadigste Confirmation vedhæftede af forrige Ejer af Ørumgaard i Thisted Amt i Aalborg Stift udi vort Land Nørrejylland Niels Nielsen Schack i Ørum den 31. Maj

d. A. forfattet Gavebrev, hvorved han til offentlige Skoler skjænker efter sin Død den Summa 500 Rdl. med den af ham tilføjede Bestemmelse ihenseende til Anvendelsen og Fordelingen af bemeldte Sum, saa ville vi allernaadigst have det Gavebrev, hvoraf i vort danske Cancellie findes en ligelydende Gjenpart, udi alle dets Ord, Klausuler og Punchter, saaledes som det her findes, confirmeret og stadfæstet, saa og herved confirmere og stadfæste samme.

Forbydende alle og enhver imod det, som foreskrevet staar. Hinder at gjøre.

Givet i Vor Kongelige Residentsstad Kjøbenhavn, den 17. August 1810.

Under vor Kongelige Segl.

(L. S.)

Efter Hans Kongelige Majestæts allernaadigste Befaling:

Kaas. Knudsen. Monrad. Berner. Lassen.

/ Lyders.

Confirmation paa et af Niels Nielsen Schack i Ørum forfattet Gavebrev. Meddeles gratis.

Rønne.

Niels Nielsens Schacks Gavebrev lyder saaledes:

»Idet jeg undertegnede Niels Schack, forhen Eyer af Ørumgaard i Thisted Amt i min høje Alder, minder mig Forsynets Velgjerninger, og den guddommelige Velsignelse, som stedse har ledsaget mig i mine Førelagender, føler jeg mig tilskyndet at tilkendegive min Erkendtlighed paa en Maade, som kan være Efterslægten til Nytte, og har i denne Henseende besluttet at skjenke og skjænker herved til Skolevæsenet den Summa 500 Rdl., siger fem hundrede Rigsdaler dansk Courant, som efter min Død skal være forfalden til Udbetaling, og hvis Renter aarligen skal uddeles til Skoleholdere paa forskjellige Steder, hvor jeg har opholdt mig. Saaledes skal stedse Renten af 100 Rdl. D. C. aarligen udbetales til Skoleholderen i Brøns, som er mit Fødested. Og da Organist Embedet for nærværende Tid er forenet med Skoleholderembedet, saa skal, ifald disse Embeder i nogen Tid vorder adskilte, denne Gave komme Skoleholderen til Gode. Dernæst skal Renten af 100 Rdl. D. C. tilfalde Skoleholderen i Harris Bye i Brede Sogn.

Ligeledes Renten af 100 Rdl. D. C. til Skoleholderen i Flynder Sogn. Og endelig 200 Rdl. til Skoleholderen i Ørum Sogn, Thisted Amt.

Da de to første Steder Brøns og Harris ere beliggende i Sønderjylland, men dog paa nogen Maade i Forbindelse med Riber Stifts Øvrighed, saa ønsker jeg, at Bestyrelsen af de dertil bestemte 200 Rdl., tilligemed de 100 Rdl. til det i Ribe Stift beliggende Flynder Sogn, maatte blive paalagt Riber Stifts Øvrighed, og at Renterne deraf maatte blive udbetalt til vedkommende Skoleholdere. Men da Ørum er beliggende i Aalborg Stift, saa ønsker jeg ligeledes, at det maatte paalægges Stiftamtmanden og Biskoppen i Aalborg at modtage og administrere de hertil bestemte 200 Rdl. og besørge Renternes aarlige Uddeling. Dersom det allernaadigst maatte behage Hs. Majestæt Kongen at confirmere dette mit Gavebrev, og at tillægge Vedkommende Befaling om Capitalens Vedligeholdelse og Renternes Uddeling, da har jeg paalagt og paalægger mine Arvinger at udbetale efter min Død ommeldte Sum 500 Rdl. D. C. til ovenanførte Brug, og det saaledes udbetales til Stiftsøvrigheden i Ribe og de 200 Rdl. til Stiftsøvrigheden i Aalborg.

Til Bekræftelse paa, at det er min Vilje, at 500 Rdl. D. C. af min efterladte Formue saaledes skal anvendes til Skolevæsenets Gavn, har jeg ikke allene egenhændig underskrevet dette mit Gavebrev, men ogsaa anmodet mine 2 tilstedeværende Svigersønner K. Aagaard, Sognepræst til Agerskov og W. Eyber, nuværende Eier af Ørum med mig at underskrive. Dette mit Gavebrev fremlægger jeg i Underdanighed for det høye Kongelige danske Cancellie med Underdanigst Begjæring, at dette høye Collegium gunstigst vilde anbefale samme til Hs. Majestæts allernaadigste Confirmation, og at samme maatte forundes gratis.

Ørum i Thisted Amt, den 31. May 1810.

Niels Nielsen Schack.

Til Vitterlighed efter Forlangende.

K. Aagaard.

W. Eyber.◀

I sit Gavebrev betegner Niels Schack selv Brøns som sit Fødested og godtgør derved, at han er Sønderjyde, Vestslesviger, og vi skal nu i det følgende klarlægge hans Levnedsløb saa godt som det er gørligt efter de Kilder, der foreligger.

Han var en Bondesøn, som gjorde en ganske mærkelig Karriere, at avancere fra Bonde til Godsejer, et Spring paa Samfundsstigen, som kun ganske faa fra hans Samtid og Stand har gjort ham efter.

Niels Nielsen Schack fødtes i Brøns 1735, hans Daabsdag er den 17. Juli s. A. — mærkværdig nok er hans Fødselsdag ikke noteret i den gamle Kirkebog — han er Søn af Gaardejer Niels Hansen Schack og Hustru Bodil Andersdatter. Desværre kan man ikke med Bestemthed paavise, hvilken af de gamle Gaarde, der er hans Fødested.

Faderen var ogsaa Sandemand, en Værdighed, som viser, at han hørte til de mest ansete blandt sine Ligemænd. — Bedstefaderen hed Hans Nielsen Schack, Bedstemoderen Karen Andersdatter, og hun var født i Søndernæs, Brøns Sogn. Med Bedstefaderen synes Slægten at være kommet til Brøns, men hvor han kom fra, vides ikke. Imidlertid kan man gaa ud fra, at han har været en velhavende Mand, som nok var i Stand til at laane Herredsfoged N. H. Bentzen, Havervadgaard, 500 Mark lybsk — Obligationen er udstedt 31. Marts 1736 —, og han kautionerede senere for samme Herredsfoged for 100 Rigsdaler, som denne laante af en Mand ved Navn Hans Iversen, Mosbøl i Skærbæk. Senere købte Hans Nielsen Schack Havervadgaard af Herredsfogeden, og i Købesummen fradroges ovennævnte 500 Mark og 100 Rigsdaler. Det er ikke udelukket, at den gamle Hans Nielsen Schack har købt denne Ejendom til sine Sønner Niels og Anders, og mulig har han selv boet der paa sine gamle Dage til sin Død 1747. — Fra Niels Nielsen Schacks Forældre og Bedsteforældre vender vi os nu til ham selv. Om hans Barndoms- og Ungdomstid findes ingen Minder, men at han er udgaaet fra en velhavende og anset Slægt, fremgaar tydelig nok af det foregaaende. I en Alder af 35 Aar overtog han 1770 Harresgaard i Brede Sogn som Fæster under Trøjborg. Han har sikkert ikke været tomhændet, da han kom dertil, og Fæstet har vel ogsaa været paa taalelige Betingelser. I hvert Fald er han i Stand til at købe Gaarden til Selveje 1788. Købekontrakten er dateret 15. April og blev tinglæst 2. Maj s. A.

Var Niels Schack saa lykkelig at være udgaaet fra en god og velhavende Slægt, var hun, som blev hans Hustru, det ikke mindre. Muligvis samme Aar, som han havde overtaget Gaarden i Harres, holdt han Bryllup med Ancke Beyer, Datter af afdøde Boelsmand (Gaardmand) og Sognefoged Christian Feddersen Beyer og Hustru Ingeborg Clausen af Aas, Skast Sogn. Brylluppet stod paa Aas 20. Oktober 1770.

Ancke Beyer fødtes paa Aas 1749 og var døbt den 12. Oktober samme Aar — heller ikke hendes Fødselsdag er noteret i Kirkebogen. Det synes, som om man den Gang har lagt mindre Vægt paa dette.

Hendes Fader var mulig født i Skast og hører sandsynligvis til den Beyerslægt, som boede paa Skastgaard, og som ogsaa fandtes i Brøns Sogn, især i Astrup paa denne Tid. Christian Feddersen Beyer var allerede død 1760. Hans Kone overlevede ham og var vist blevet gift igen. At han har været en velstaaende Mand, viser Skiftet af hans Bo efter hans Død. Boet blev vurderet til 8472 Mark, en betydelig Kapital paa denne Tid.

To Slægters — Schackernes og Beyernes Velstand har saaledes samlet sig om Niels Schack, som sikkert ogsaa personlig har været en Mand af ikke helt almindeligt Format, en, som forstod sig paa Penge og paa at anvende sin Velstand paa en saadan Maade, at den arvede Rigdom forøgedes. At han har været dygtig og driftig, er der ingen Tvivl om, og at han har forstaaet at skaffe sig andre og bedre Indtægtskilder end Landbruget, er uomtvisteligt. At han har drevet Handel er sikkert nok, men om det har været med Kvæg eller Heste — ja, hvorfor ikke med Kniplinger — han boede jo paa en Egn, hvor Tilvirkningen af disse kostbare Haandarbejder hørte hjemme —, er uvist og kan vanskeligt opklares, men at han formaade at forøge sin Velstand, er faktisk, saa faar det staa hen, paa hvilken Maade han gjorde det. Tør man gaa ud fra, at han ved Siden af sit Landbrug ogsaa har været Handelsmand, kan man vel ogsaa derfra slutte, at denne Beskæftigelse har ført ham Nörd paa, op i Nørre Jylland. Hvordan denne Vestslesviger ellers skulde have fundet helt op til Limfjorden og blevet Godsejer, maa Guderne vide. Folk rejste ikke saa meget den Gang, i hvert Fald ikke for Fornøjelsens Skyld. En Tur fra Harres til Lemvig var sikkert ikke det rene Legeværk paa Niels Schacks Tid og foretoges næppe af andre end Handelsfolk eller nogen, hvis Beskæftigelse gjorde en saadan Anstrengelse nødvendig. Han har altsaa fundet Vejen derop til Limfjorden, og paa Lemvigegnen og i Thy har hans Handelstalent udfoldet sig paa en bemærkelsesværdig Maade.

Det synes, som om der efter 1788 efter Stavnsbaandets Løsning og de øvrige Landbolove har været en Del Tilbud af Godser til fri Handel, og at Pengemænd har benyttet Lejligheden til at købe sig Herregaarde for at frasælge Bøndergodset og eventuelt helt eller delvis udstykke disse store Ejendomme i større og mindre Parceller, som saa bortsolgte til købelystne Folk. At dette »Slakteri« har kunnet betale sig, vil i det følgende vise sig at slaa til for Niels Schacks Vedkommende.

1791 solgte han Gaarden i Harres til en Mand ved Navn Thomas Nissen Wodder af Raahede for en Købesum af 6000 Rdl. Paa Gaarden

var ikke anden Gæld end 616 Rdl. 32 Sk. til Ejeren af Trøjborg, fra dengang Gaarden blev købt til Selveje. Niels Schack fik udbetalt 5383 Rdl. 16 Sk., som han kvitterer under 12. Maj 1794 fra Herregaarden Kabbel ved Lemvig. Samme Aar havde han overtaget dette Gods. Om han først er fraflyttet Harresgaard 1794 — han solgte den jo til Th. N. W. allerede 1791 —, faar staa hen.

Hovedgaarden Kabbel 34-74-231 Tdr. H., som ligger i Nørlem Sogn var den Gang et Gods og er endnu en af de største Landejendomme paa denne Egn. Dette anseelige Gods med tilhørende Bøndergods og det halve af en mindre Gaard, Store Ørts, købte Niels Schack af Morten Chr. Aggersborg for en Købesum af 43,000 Rdl. Fem Aar senere 1799 solgte han begge Gaardene til Byfoged Lindahl i Lemvig m. fl. for 60,250 Rdl., altsaa med en net »lille« Fortjeneste paa 17,250 Rdl. — jo, jo, det kunde saamænd nok gaa an! Niels Schack forstod skam at handle!

I Aaret 1800 køber han atter Herregaard, nemlig Hovedgaarden Ørum i Thy for 48,000 Rdl. — 1802 opgives denne Gaards Tilliggende til 36 Tdr. Hartkorn efter Hovedgaardstakst og 206 Tdr. H. Bøndergods. Hele Ørum By og Sogn tilhørte denne Ejendom, hvis Tilliggender er noget af det »fede Thylands« bedste Jord. Efter Overtagelsen begyndte Niels Schack straks at frasælge Bøndergodset til Beboerne, og herved indtjente han vel det meste af, hvad han havde udbetalt for hele Godset.

Ørum var tilvisse den interessanteste af de Herregaarde, Niels Schack efterhaanden var Ejer af. Dens Historie gaar meget langt tilbage, og gennem Middelalderen var den en tidlang Kongsgaard, kom derefter i privat Eje, men blev tilskødet Valdemar Atterdag og var derefter i Kronens Besiddelse til 1661, da Frederik III solgte den for 105,656 Rdl. til Albert Balzer Berends Enke og Arvinger samt Hr. Leonhard Marselis.

I de følgende 130 Aar skiftede Godset ofte Ejer, og ca. 1748 nedbrødes det gamle Slot, og Gaarden opførtes paa sin nuværende Plads Vest for Aaen; men den gamle, sagnrige Borgplads, som er omflydt af Morup Mølleaa, vidner den Dag i Dag om Fortidens Storhed.

Det synes, som om Niels Schacks Held med Køb og Udstykning af store Godser har faaet ham til at spekulere en Del i denne Branche. At han ikke altid havde Held med sig, fortæller hans Svigersøn F. W. Eyber et Træk om, som ikke ganske er uden Komik. Vi giver Ordet til Hr. Eyber og bibeholder hans Skrivemaade:

»Proprietær Schack, senere min Svigerfader, der fra Bonde avanceret ved Stræbsomhed til Godsejer paa Kappel ved Lemvig, blev af

Byfogeden i Lemvig, som dengang ikke ejede noget, anmodet om at være fælles med om at købe Gaard og Gods Frederiksdal i Lolland for senere at udparcellere, hvorved de skulde være fælles om Fortjenesten, dog skulde min Svigerfader give hans Kaution, hvilket ogsaa skjete. Dermed rejste Byfoged Lindahl, købte Godset, men begyndte efter eget Forfødtbefindende at udstykke og bortsælge samme efterhaanden, og da min Svigerfader vilde se, hvorledes det gik med hans halve Gods og derfor rejste derover, kom de i Trætte sammen, saa at Folk maatte skille dem ad, og i sin Hidsighed slog Lindahl Svigerfader med en Kirkenøgle et Hul i Hovedet, og i Stedet for den halve Fortjeneste af Godset fik han kun 2 Bøndergaarde, hvorfor han fik 4,000 Rdl., og Lindahl tjente 30,000 Rigsdaler.«

Ja, den Handel var jo ikke saa gunstig!

Samme Aar, som han købte Ørum Gaard og Gods, købte han ogsaa »Bækmark« i Flynder Sogn (ved Lemvig). Denne Gaard var da ligesom Ørum 36 Tdr. Hartkorn og kostede 12,000 Rdl. Efter at Godset var blevet udparcelleret, solgte han 1807 Hovedparcellen (17 Tdr. H.) og flere mindre Parceller (9½ Tdr. H.) for 20,150 Rdl. Køberen var ovennævnte Lindahl — de var altsaa kommet hinanden paa Talefod efter Affæren paa Lolland — og denne Gang var Niels Schack heldigere i Handelen med denne Mand. Lindahl døde 1812, og hans Enke solgte 1816 Godset, som da var reduceret til 15 Tdr. H. for 12,500 Rdl. — kun lidet over den Pris, Niels Schack gav for hele Godset.

Paa Ørum Gaard henlevede Niels Schack de sidste 10 Aar af sit Liv. 1801 havde han den store Sorg, at hans trofaste Hustru Ancke Beier døde. Hun blev jordfæstet paa Ørum Kirkegaard.

1805 blev hans Datter Ingeborg gift med den kendte Topograf Provst Knud Aagaard, Agerskov. Hun var født paa Harresgaard 19. Februar 1772. Vielsen fandt Sted i Bøvling Kirke ved Lemvig.

En anden Datter, Bolette, blev gift med Friederick Wilhelm Eyber, en driftig og dygtig ung Mand, som var indvandret til Danmark fra Tyskland.*) Eyber havde ca. 1803 købt »Vestervig Nedergaard«, den vestlige Hovedparcel af det nedlagte Klosters Jordtilliggende.

Da Niels Schack fik at vide, at Frk. Bolette og den unge Eyber holdt af hinanden, var han af en eller anden Grund mod Partiet og vilde ikke give sit Samtykke til, at de fik hinanden. Men heldigvis skete der noget, som fik den gamle Mand til at blive mere medgørlig.

---

*) Han var født i Thale i Harzen.

Derom fortæller Eyber, som boede paa sin Gaard i Vestervig, at den oftere omtalte Lindahl, som i Mellemtiden var blevet General-auditor og Overbefalingsmand over Kystmilitzen, hvor Eyber var Underbefalingsmand, havde købt »Vestervig Overgaard«, og at de saaledes var blevet Naboer. Men Naboskabet blev mindre godt, fordi den stridbare Lindahl bl. a. vilde tvinge Eyber til at lade en Stud, der var blevet »mandolm«, dræbe, og da han ikke vilde dette, før han havde set, om Dyret ikke kunde komme sig, kom Lindahl en Dag ind paa hans egen Gaard med en ladt Bøsse i Haanden og truede ham med den, saa han maatte værge sig med det, han havde ved Haanden, en Slagvol af en Plejl. Hele Kystmilitzen fra deres Distrikt overværede Optrinnet, men da Bøssen ikke vilde gaa af, skete der ikke noget af større Betydning. Eyber vilde dog nu klage til Generalen over Lindahls Overfald, men da han, som han selv siger, ikke var Sproget mægtigt, saa han selv kunde skrive Klagen og maatte have andre til at hjælpe sig dermed, var der ingen, der turde af Frygt for den mægtige Lindahls Hævn. Han henvendte sig da til Lindahls Eftermand i Lemvig Justitsraad Schönau om Hjælp og fik den.

Lindahl havde i sin Tid »hjulpet« Schönau til Embedet som Byfoged med, at han skulde betale ham 500 Rdl. aarlig, og Eyber fortæller selv baade dette, og at Schönau viste sig at være en klog Mand, hvis Mægling mellem ham og Lindahl førte til, at denne for at blive fri for Proces maatte gaa ind paa at købe Eybers Gaard for 33,000 Rdl. Han havde selv givet 21,000 Rdl. — og at Schönau for Fremtiden skulde være fritaget for at betale de 500 Rdl. til Lindahl. At denne gik med til dette ydmygende Forlig, skyldes sikkert, at hans Optræden over for Eyber kunde have ført til det, der var endnu værre for den ærgerige, men saa hidsige Mand. — Eyber tjente altsaa 12,000 Rdl. ved Handelen — men vigtigere for ham end dette var, at da Niels Schack saa, at hans Datters Ven havde faaet Magt over denne Lindahl, som i sin Tid snød ham og tillige slog ham et Hul i Hovedet med Kirkenøglen, blev han saa glad, at han gav sit Samtykke til, at de to unge Mennesker ægtede hinanden. Brylluppet stod 14 Dage efter, fortæller Eyber veltilfreds. Dette skete 1809, og samme Aar overdrog gamle Niels Schack Ørum til sin Svingersøn Friederik Wilhelm Eyber og Bolette.

Den 16. November 1810 døde Niels Nielsen Schack, 75 Aar gammel. Han blev begravet paa Ørum Kirkegaard ved Siden af sin Hustru Ancke Beier. Kort forinden var det, at han havde stiftet det Legat, som han vilde gavne Skolevæsenet med. Det kan vel siges, at den Gavnlighed næppe nu er af større Betydning; men den Gang han stiftede det,

var Pengenes Værdi jo højere end nu, og at kontante Penge var sjældnere som Lønningsmiddel end i vor Tid, og derfor har disse Renter altid været velkomne hos dem, de er bestemt for — selv om de Pengebeløb, Legatarerne faar, er uden Betydning for dem i vore Dage, maa det anerkendes, at Niels Schack har vist Interesse for Skolen og tilkendegivet det paa en Maade, »som kunde være Efterslægten til Nytte«, som han udtrykker sig i sit Gavebrev. Derfor fortjener ogsaa han at drages frem af Glemselens Mørke.

Hans store Gaard Gl. Ørum er ikke samlet længere, men det gamle Stuehus (æ Sals) fra 1748 staar der endnu og er vist ikke meget forandret ligesom en Del af den gamle Lade fra 1661. Og den store, smukke Have ved Gaarden er for det meste anlagt af Friederick Wilhelm Eyber, Bolette Schacks Mand. Han havde medbragt sit Hjemlands Sans for Havebrug og udvidede Haven med 6½ Td. Land, og den blev berømt over hele Egnen for sin Skønhed og storslaaede Anlæg.

Fru Bolette Eyber slægtede sikkert sin Fader paa, og efter Eybers Død 1857 oprettede hun den saakaldte »Stiftelse« i Ørum By. Officielt hedder den Friederick Wilhelm Eybers og Hustru Bolette Schacks Stiftelse, og i Fundatsens § 2 hedder det bl. a.: »Stiftelsen er bestemt til Bolig for gamle og værdige Tjenestefolk, og som ere hjemmehørende i Hvidbjerg, Ørum og Lodbjerg Kommune«.

Fra Fr. W. Eyber og Hustru Bolette Schack nedstammer Slægten Schack Eyber, og Medlemmer af denne Slægt besad »Gamle Ørum« til 1901, da Christian Eyber solgte den.

Idet jeg herved slutter min lille Levnedsskildring af Niels Schack føler jeg Trang til at udtale min Tak til D'Hrr. Bankdirektør P. Schack Eyber, Aarhus, og Arkivar Frode Gribsvad, Aabenraa, for deres værdifulde Oplysninger og Hjælp.

Andre Kilder: Trap, Danmark.

I Tilslutning til foranstaaende Livsskildring kan det have Interesse at høre om et Besøg, som Ancke Beyers Dattersøn mange Aar senere aflagde paa Aasgaard. Kirstine Hanssen, f. Beyer, fortæller i sin Bog »Et nordslesvigsk Hjem gennem 100 Aar — Erindringer fra Aasgaard« (1919) følgende:

»Et interessant Besøg fik vi en varm Sommerdag, mens vi sad hyggeligt sammen ved vort Haandarbejde. Det bankede, og paa Faders »Kom« aabnedes Døren, og en høj, ældre, fremmed Herre traadte ind. Han præsenterede sig som Faders Slægtning og hed Eyber. Han stammede fra »Gamle Ørum«, havde først været Apoteker i Thisted, men opgav dette og blev Landmand og var nu Ejer af Gaarden Qvistrup ved Struer. Han vidste, at hans Bedstemoder stammede fra Aasgaard, at hun hed Ancke, var født den 17. Oktober 1749 og var en Søster til Faders Bedstefader Claus.

. . . . . Niels Schack, som tidligere havde ejet Kobbøl og omtrent samtidig med, at han købte Ørum, blev Ejer af Bækmark, fik 1809 den 18. Juni sin Datter Bolette gift med Friederick Wilhelm Eyber og døde Aaret efter. Datteren døde 1828; Svigersønnen Eyber døde 1857. Kirkebogen oplyser, at han var født i Thale i Fyrstendømmet Halberstadt, Provinsen Sachsen, Kongeriget Preussen . . . . Da Eyber kom fra Tyskland til Vestervig og forelskede sig i Bolette, var det kun med Nød og Næppe, at Faderen gav sit Samtykke. Eyber maatte først forpligte sig til at gennembanke Linddahl, General for Landmilitsen. Det lykkedes til Svigerfaderens Tilfredshed. Stokken, hvormed Eyber foretog denne heroiske Handling, er i Sønesønnens Christian Eybers Eje.«

Husholdningsseminariet

Ankerhus - Sorø

uddanner Husholdnings- og Skolekøkkenlærere, afholder 5 Mdr.s Kursus for unge Piger fra Maj og Novbr. - Plan sendes. *Magdalene Lawridsen.*

Haslev Gymnasium - *Kostskole for Dreng*

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen. Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

Ny jydsk Kjøbstad-Creditforening

Telefoner 4046 - 4047 - 4048

Aarhus

Indregistreret Varemærke

Aktieselskabet

Herman A. Kähler

Keramisk Værksted

NÆSTVED

Eriksen & Christensen

Aktieselskab.

Korn og Foderstoffer

Esbjerg.

A/s Neumann & Zimmermann

Kanalvej

Lyngby

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria

Odense.

Restaurant

Bryggergaarden - Odense

Byens bedste Spisested.

Charlottenlund Travbane

Løbedage i August den: 4 - 7 - 11

Totalisator — Musik — Restauration

Haderslev Amts aut. Destruktionsanstalt

Telefon Hammelev 32.

Selvøde og syge Dyr afhentes overalt i Distriktet.

Ladelund Landbrugs- og Mælkeriskole, Brørup St.

5 Mdrs. Landbrugskursus Nov.-Marts
9 — do. Novbr.-Juli
8 — Mælkerikursus Sept.-April
Uddannelse af Kontrolassistenter.
J. C. Overgaard.

Silkeborg Husholdningsskole

Statsanerkendt m. Barneplejeafd. Moderne Skole, smukt beliggende. Alm. og elektr. Køkken, Centralvarme, Bad. 5 Mdrs. Kursus beg. 4. Maj. Maanedskursus i Barnepleje alene afholdes i April. Progr.sendes. SYNØVE LUND

Vordingborg Husmoderskole

Nyt Kursus begynder 4. Maj og 4 Novbr. — Barneplejeafdeling. — Elektrisk og alm. Køkken. — Kjølesyning.

Valborg Olsen. Telefon 275.

Snoghøj Gymnastikhøjskole Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 — Vinterskole.
Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

Gymnastikhøjskolen.

(Fra 1. April 1927 anerkendt og optaget paa Højskoleloven).

Plan med Oplysninger om Skolearbejdet og om Understøttelse gennem Amterne eller Elevforeningen „O. D.“ ved

NIELS BUKH,
Ollerup.

Hvide Lærredsgummisko

Carl J. Ulrich & Søn

Aktieselskab

Haslev - Telefon 600

B A M B A ' S

Smør og Kaffe

Sønderjysk Teglintustri

Nordre Fasanvej 127 - København N.
Telf. C. 4520 - Tage 1700 - Tage 1717

Facadesten, flammede Sten, Tagsten, Drænrør
Alle Bygningsartikler

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab
Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.
Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 — 807 — 808

Foreslaa Deres Nabo at abonnere paa
„Sønderjysk Maanedsskrift“
Kr. 6.00 aarlig.

Skal man til og fra

Sønderjylland

benytter man

Sydfynske Jernbaner

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Graasten Teglværk

GRAASTEN

Støt dansk Industri

H. A. GRUBERTS SØNNER

Aktieselskab

Metalvarefabrik

Frankrigsgade 40

København S.

P. A. KRUUSE

cand. pharm. — ODENSE

Fabrik: Kochsgade 29

Butik og Kontor: Flakhaven 1

Telefon 227

Forlang **Gulvtæpper**

fra

Sønderjysk Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY

Højer

H. Rasmussen & Co.

Aktieselskab.

Frederiksgade 37-39. Telf 59.

Odense.

Jernstøberier

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon-
trollens selvvirkende Kontrol.
Antager Frøavlere.

Rio Radiatorer

Ribe Centralvarme-
Komfurer

Ribe Centralvarme-Kamin

Ribe Kakkelovne

Ribe Kaminer

A/S Ribe Jernstøberi

Ribe Telf. 261 (2 Linjer)
Grundlagt 1848

Ja-men

Jemas

Kaffe

smager bedst

Frøkontoret
også undersøger Bænderfor-
Carl Schepitz, Højer, Højer, Højer.
Egne Ingerter.